

Traduir Ibáñez

per Tina Vallès

Fa gairebé tres anys que tradueixo les historietes de Francisco Ibáñez al català i segueixo pensant el mateix que el primer dia: que no s'haurien de traduir. Ho dic com a lectora. Però com a traductora afegiré que els seus diàlegs són un caramel per a algú que, com jo, es guanya la vida traduïnt de l'espanyol al català.

Ubiquem-nos: si tradueixes de l'espanyol al català, es pot dir que (gairebé) mai no traduiràs res de l'altre món. Ja fa quinze anys que m'hi dedico i són poques les coses lingüísticament interessants i literàriament temptadores que he traduït —altra cosa és que jo xali traduïnt qualsevol cosa, per pura deformació professional.

Així que el dia que em truquen per proposar-me traduir al català *Mortadelo y Filemón* dic que sí gairebé sense pensar-m'ho —i oblido el meu jo lector. I tot i que l'editor m'avisa que no serà fàcil, que primer haurem de fer proves a veure com queda, que li he de trobar el to, que no vol un català normatiu, que sigui creativa i bla, bla, bla, jo segueixo fent cops de cap afirmatius amb el telèfon enganxat a l'orella. Quan penjo faig un crit d'alegria però després...

Després m'arriba un àlbum antic d'Ibáñez per fer la prova, i el seu títol és *Chernobil... ¡Qué cuchitril!*. Suor freda. Per sort, per fer la prova n'hi haurà prou de traduir-ne un parell de pàgines interiors, el que preocupa a l'editor són els diàlegs, la fluïdesa, que la normativa no talli les ales a la inventiva d'Ibáñez. M'hi esmerço i reconec que m'ho passo bé. I li acabo trobant el to. El primer àlbum serà la prova de foc, si funciona en vindran més. Es publicarà per Sant Jordi del 2012 i és sobre el Mundial de Futbol, és difícil que no funcioni. Ric traduïnt-lo: impagable.

Passat Sant Jordi, i veient que ha estat ben rebut pel públic mortadèl·lic, l'editor decideix tornar-hi. I van arribant més àlbums, tres per any. Descobreixo que Ibáñez és un pencaire, i amb cada nova historieta li endevino tics, trucs, jocs i secrets. Podria dir que és l'autor que conec millor com escriu, que fins i tot em veuria amb cor d'imitar-lo, fins al punt que quan sé el tema del pròxim àlbum que em tocarà traduir ja n'imagino les conyes i els jocs i de vegades faig diana i tot.

Amb els títols vaig tenint sort: *Londres 2012, Espies!, El cotxe elèctric, Broomm!...*, tots admeten traduccions «transparentes», aquelles que permeten que el lector en dedueixi fàcilment l'altra versió perquè es diferencien en un parell o tres de lletres respecte de l'espanyol, i tothom content. Fins que arriba *La litrona... ¡vaya mona!*, que em fa enyorar Txernòbil. L'editor em dóna via lliure per traduir el títol, l'avisó que no s'assemblarà gens a l'espanyol i no hi posa pegues (si no hi ha pel·lícula, ningú no mortifica el traductor perquè faci contorsionismes impossibles fins a dislocar-se el seny lingüístic).

[Mentre escric aquest article, l'octubre del 2014, s'acaba d'estrenar la pel·lícula *Contra Jimmy el cachondo*, de la qual també hi ha àlbum, traduït al català abans de l'estiu —aprofito per dir que el

títol definitiu en català no em fa gens el pes (*Contra en Jimmy «el catxondo»*), que jo tenia propostes més nostrades que s'han quedat al tinter per la cosa de les productores i la paranoia que el bilingüisme encomana als que llancen productes en català i en espanyol al mercat; sense comentaris.]

Començo a buscar vocabulari sobre el beure i l'anar begut per trobar una paraula que em serveixi de ganxo com ho és la *litrona* espanyola. En la recerca, demano ajuda a uns quants col·legues traductors —quan faig aquesta mena d'«experiments» em va molt bé posar-los a prova abans d'enviar-los a l'editor, per quedar-me més tranquil·la i sobretot per tenir més arguments i confiança a l'hora de defensar (si convé) l'opció triada— i un d'ells em dona la clau: *mam*.

Un cop tinc el *mam*, substituït digne pel que fa a connotació de registre de la *litrona*, entra en joc —si em llegeix algun poeta, que es tapi els ulls— la rima. Ja em fuig tot el patiment, ha passat el pitjor, ara he d'arrauxar la creativitat i després de fer-me una llista de tot de paraules que acabin en *-am*, ja ho tinc; i ho dic en veu alta uns quants cops —treballo a casa, i qui em suporta ja està immunitzat pel que fa als meus deliris—, ho escric i en pujo el cos, ho poso en majúscules, torno a empenyar els col·legues i... he mort el llop!

Al mam, que no ve d'un pam!

El deixo aquí damunt, en un punt i a part tot sol, perquè aquest títol és com una medall(et)a —ja he dit abans que la vida del traductor d'espanyol a català és molt grisa.

Però era de preveure que tot un àlbum dedicat al beure havia d'anar ple d'esculls per l'estil, així que traduir les quaranta-quatre pàgines de vinyetes va ser tot un esforç d'enginy i pinxeria, pinxeria perquè una de les coses que he après traduint Ibáñez és que s'ha de tenir barra a l'hora d'encarar segons quines bafarades.

Les bafarades. O sigui: hi ha un límit d'espai, el text ha d'ocupar més o menys els mateixos caràcters que l'espanyol, perquè Ibáñez només dibuixa les vinyetes una vegada —per això les onomatopeies que estan integrades dins del dibuix no apareixen traduïdes i en un àlbum en català de Mortadel·lo i Filemó es pot veure una senyora cridant «TCHANTCHAN!» mentre aixeca un got de vi (*Al mam que no ve d'un pam*, p. 10). He de dir, però, que la maquetista i jo estem mig conxorrades i sabem com sortir-nos-en amb gràcia: allarga'm aquesta frase; escurça-me'n aquesta altra; aquesta no es pot tocar; ja jugo jo amb el cos de la lletra; etcètera.

I, per acabar, encara hi ha una altra dificultat, més aviat ergonòmica, per traduir Ibáñez, i aquesta va ser una sorpresa quan em van enviar el material per traduir el primer àlbum. Ibáñez dibuixa les vinyetes sense text i després escriu el text amb la seva màquina d'escriure, indicant el número de vinyeta abans de cada intervenció, en un plec de fulls a part. A l'editorial els arriba tot en paper, els ho porta Ibáñez, missatge d'ell mateix, i ho escanegen. I a mi m'arriben dos pdf, un amb les vinyetes i l'altre amb el text mecanografiat i de vegades amb gargots en bolígraf negre. Així que els imprimeixo tots dos, els col·loco en un faristol gros i frase per frase, bafarada per bafarada, vaig mirant si el text fa alguna referència al dibuix i per tant la traducció ha d'anar molt lligada a l'original, o si per contra tindrà una mica de llibertat per fer que Ibáñez soni Ibáñez en la llengua dels seus néts.

I no esmento els néts perquè sí, no sóc una «tocafibres» qualsevol. Ibáñez es va decidir a deixar-se traduir per ells, perquè el català és la llengua que parla quan fa d'avi. Així que cada cop que penso que Ibáñez no s'hauria de traduir, faig l'exercici de recordar per què ho fem i penso que si anem pel vuitè volum és perquè hi deu haver molts fills i néts dels primers lectors de les seves historietes que potser les llegeixen per primera vegada en català, i que a mi em toca no perdre cap dels riures que

en espanyol tindrien més que garantits, poca broma.